

ARTICLES CENTRALS

Una mirada feminista a la construcció de la pau

Irantzu Mendià

Professora del Departament de Sociologia UPV/EHU i investigadora d'HEGOA

En aquests anys d'esforços renovats a Euskal Herria per avançar cap a la pau i la normalització política, hi ha la consciència entre dones basques de diferents sectors que la definició d'unes noves bases de convivència ha de passar per la denúncia de les vulneracions dels drets humans de les dones en el context de la violència passada i present, per poder parlar d'una pau justa i amb equitat de gènere. Tanmateix, es tracta d'una reivindicació encara poc articulada col·lectivament, poc coneguda i compresa en la seva pertinència i, fins i tot, en alguns casos, rebutjada. La incomprensió i el rebuig vénen de la mà d'una interpretació de la realitat en la qual, de manera general, no es percep cap connexió entre l'anomenat "conflicte basc" i les relacions de gènere en la nostra societat.

La incapacitat per veure aquesta connexió no es dona només aquí, sinó que és un tret característic de la gran majoria d'anàlisis sociopolítiques que es realitzen sobre els conflictes violents a qualsevol part del món. Fa dècades que el feminisme ha criticat l'exclusió del gènere com una de les variables fonamentals en l'anàlisi dels conflictes. Des de la perspectiva de les Relacions Internacionals, Cynthia Enloe, per exemple, assenyala que els debats prioritzats per la comunitat acadèmica i política formen part de les narratives dominants que ignoren les respostes alternatives que ofereix el gènere en la caracterització i explicació dels conflictes¹.

Davant això, llegir la realitat des d'una mirada feminista suposa tenir en compte les relacions de gènere com una dinàmica rellevant dels conflictes, així com també de la seva transformació. En aquesta línia, forma part dels èxits del feminisme haver generat

un consens internacional –cristal·litzat en la Resolució 1325 de les Nacions Unides– sobre una cosa que hauria de resultar una obvietat: que els homes i les dones es veuen afectats de manera diferent per la violència col·lectiva, que hi ha conseqüències dels conflictes que són específics de gènere, i que és necessària la participació de les dones en tot procés de pau.

“ Llegir la realitat des d’una mirada feminista suposa tenir en compte les relacions de gènere com una dinàmica rellevant dels conflictes i la seva transformació ”

A Euskal Herria ens falta encara recorregut en la reflexió sobre la participació sociopolítica de les dones en la història recent del nostre país. Quan les dones han estat visibilitzades en el conflicte, ho han estat fonamentalment com a familiars (mares, esposes o nòvies, germanes, filles...) de víctimes directes de la violència². En alguns casos han tingut notorietat dones integrants d’ETA, de les quals s’han fet estudis, en el passat i en l’actualitat, sobre la seva opció i participació en la violència. Així mateix, comptades dones membres de diferents partits polítics han tingut un cert lloc en l’escenari politico-institucional dominat pels homes i molt masculinitzat en les seves formes, llenguatges, dinàmiques i aspectes simbòlics. Encara és menor el reconeixement social i institucional de les dones basques com a víctimes directes de la violència de motivació política (assassinades, ferides, segrestades, torturades, violentades sexualment, perseguides, detingudes, empresonades...), així com en qualitat de subjectes polítics en la lluita per la pau i per una sortida dialogada del conflicte.

D’una banda, conèixer la veritat sobre les vulneracions de drets humans de les dones a Euskal Herria, ja sigui com a víctimes directes i indirectes, requereix de dades quantitatives desagregades per sexe, per tenir la dimensió real del que han viscut, així com de dades qualitatives que aprofundeixin en els nivells i àmbits de l’afectació de la violència, els impactes de la qual, a més de físics, són també de tipus psicològic,

familiar, afectiu, social i econòmic. Es tracta d'una qüestió rellevant en la mesura que, com he esmentat, l'experiència de la violència difereix de dones a homes atès que l'organització patriarcal de la societat determina condicions de vida materials i simbòliques diferents –i desiguals– per a unes i altres.

D'altra banda, com a subjectes polítiques a favor de la pau a Euskal Herria, en el passat i en el present ha estat molt nombrosa la presència de dones en associacions, plataformes i moviments de base que han treballat pel final de la violència. Així i tot, es tracta d'espais mixtos en els quals la dimensió de gènere del conflicte no ha estat un eix d'anàlisi i en els quals no s'han donat confluències amb col·lectius del moviment feminista.

“ La violència de motivació política ha anat remetent però no hi ha hagut un cessament de les expressions violentes i discriminatòries contra les dones ”

Com a iniciativa pròpia de dones, una experiència que va adquirir especial ressò mediàtic i un suport social considerable va ser la Plataforma Ahotsak (2006), constituïda per dones dels principals partits polítics en aquell moment (a excepció del Partit Popular), i a la que es van sumar després altres dones de diferents sectors, com ara sindicats, universitats i moviment feminista. D'Ahotsak en va sortir un consens al voltant de diverses premisses centrals: a) la pau com a exigència col·lectiva i prioritat política; b) la legitimitat de tots els projectes polítics sense excepció; c) el compromís de respecte per la decisió de la societat basca sobre la transformació, canvi o manteniment de l'actual marc jurídic-polític i, com a proposta específica del moviment feminista, d) l'afirmació del dret de les dones a participar en tots els espais de decisió relacionats amb la resolució del conflicte³.

Aquest últim acord és un principi d'acció central que ha sustentat iniciatives posteriors com Emagune⁴, que neix el 2014 com a punt de trobada entre dones de la Universitat

del País Basc/Euskal Herriko Unibertsitatea i d'altres sectors de la societat basca; participen a títol individual, amb l'objectiu d'obrir un espai de reflexió entorn de les aportacions que podem fer en la nova conjuntura després del cessament definitiu de l'activitat armada d'ETA el 2011.

A Emagune el feminisme és valorat com un instrument fonamental d'anàlisi i de transformació social, ja que ens ajuda a qüestionar els referents imposats, reafirmar-nos, identificar opressions, solidaritzar-nos entre dones, i donar sentit al que pensem i experimentem. Per això ho considerem com una perspectiva necessària en la interpretació del conflicte i del que implica viure en una societat democràtica i en pau.

Emagune és un nou esforç de dones basques per avançar cap a un diagnòstic més ampli i polièdric del "conflicte basc". Durant dècades, aquest ha centrat pràcticament tota l'atenció política i social, i ha tendit a relegar a un segon pla altres situacions conflictives que també generen violència i que, tanmateix, no han estat abordades de la mateixa manera ni considerades tan rellevants.

“ El feminisme ens ajuda a qüestionar els referents imposats, reafirmar-nos, identificar opressions, solidaritzar-nos entre dones i donar sentit al que pensem ”

En el camí d'ampliació i complexitat del diagnòstic, un aspecte destacat de la reflexió conjunta és que les desigualtats de gènere continuen sent una constant en la nostra societat. Mentre que la violència de motivació política ha anat remetent en els últims anys, no hi ha hagut un cessament de les expressions violentes i discriminatòries contra les dones. El masclisme és així un factor que no només ha determinat l'experiència del conflicte de les dones basques, independentment de quins hagin estat els seus àmbits de participació en el mateix, sinó que actualment es manté com un obstacle i una amenaça fonamental per a la pau i la convivència.

Això ens situa en la necessitat de buscar vincles i continuïtats entre la violència contra les dones associada al conflicte polític i la violència que, de manera general, relacionem amb les desigualtats de gènere i el masclisme. Es tracta d'una línia de pensament que va de bracet amb el convenciment que consolidar la pau i la convivència passa per un aprofundiment democràtic en tots els àmbits de relació (interpersonal, comunitari, laboral, politico-institucional...), i que una efectiva participació de les dones basques té relació directa amb la redistribució de poder en la nostra societat.

Des de la meua perspectiva, per a aquest aprofundiment democràtic i redistribució de poder, tota iniciativa de dones basques per la pau tindrà impacte i interès estratègic en la mesura que contribueixi a reforçar el moviment feminista com a subjecte polític en la presa de decisions sobre el conflicte, les seves conseqüències i la construcció d'una societat sense violència en el seu sentit més ampli.

1. Enloe, Cynthia (2005): "What if Patriarchy is 'the Big Picture'? An Afterword", a Mazurana, Dyan, Angela Raven-Roberts i Jane Partart (eds.): *Gender, Conflict and Peacekeeping*, Rowman&Littlefield Publishers, Lanhan, 280-283.

2. Ja sigui de víctimes d'ETA, de les Forces de Seguretat de l'Estat i de grups parapolicials i d'extrema dreta. Vegeu el detall dels diferents actors que han estat responsables de fets de violència en l'*Informe-base de vulneraciones de derechos humanos en el caso vasco (1960-2013)*, realitzat per encàrrec de la Secretaria General de Pau i Convivència del Govern Basc. Es tracta d'un informe preliminar que recull dades quantitatives i que està carregat de referències a la necessitat d'una major investigació.

3. La ruptura de la treva el 2006 va tornar a tensar les relacions entre els partits polítics i va aguditzar la pressió per al retorn a actituds immobilitistes en relació al conflicte. Malgrat la seva rellevància, progressivament l'experiència i els acords d'Ahotsak van perdre protagonisme polític i mediàtic.

4. Emagune significa lloc o espai de dones.

Photography : Raphael Tsavkko Garcia

© Generalitat de Catalunya